

נחלקו חכמים ורבי יהודה האם בור מחויב בנזקי כלים שנשברו או לא. חכמים דרשו 'שור ולא אדם, בור ולא כלים' כלומר, שכלים פטורים בבור. לעומת זאת רבי יהודה סובר שיש חיוב על הכלים בנזקי בור.

כתוב בתורה "והמת יהיה לו" כלומר, יש חיוב על המת בבור, עולה מהאמור שצריך שיהיה דבר מיתה. ולכן כל בע"ח כלולים בחיוב נזקי הבור, אך הגמרא מבררת את שיטת רבי יהודה שסובר שיש חיוב גם על כלים, וכך לשונה (שם נד):

אמר קרא: והמת יהיה לו, כל דבר מיתה. בין לרבנן דקא ממעטי להו לכלים, ובין לר' יהודה דקא מרבי להו לכלים, כלים בני מיתה נינהו? אמרי: שבירתן זו היא מיתתן.

כלומר, שם מיתה כלול גם בכלים כי שבירתן היא מיתתן (וכתובו המפרשים ששם חיים הוא דבר שלם בכלים). הגמרא ממשיכה לברר אך הדבר מסתדר לשיטת רב שסבר שאדם מחויב על ההבל שבבור, איך הבל שובר כלים? וכך מובא (שם):

ולרב דאמר: בור שחייבה עליו תורה - להבלו ולא לחבטו, בין לרבנן בין לרבי יהודה, כלים בני הבלא נינהו? אמרי: בחדתי, דמיפקעי מהבלא.

כלומר, כלים חדשים יכולים לפקוע ולהישבר מהבל הבור. ולכן שיטת רב מסתדרת גם לרבי יהודה שסובר שיש לבעל הבור לשלם על הכלים. אך הקשו הראשונים (רשב"א, רבינו פרץ ועוד) שיש שסוברים שבור ברשות המזיק חייב גם על חבטה- ולא רק הבלו לשיטת רב. לכן יכלה הגמרא להעמיד לאותה שיטה, שהנזק קורה גם מהחבטה ברשותו!

נראה שיש לעי' במקור שיטתם של רב ושמואל, הגמרא מביאה את הטעם של כל אחד מהאמוראים (שם נ:):

אמר רב: בור שחייבה עליו תורה - **להבלו** ולא לחבטו, אלמא קסבר: חבטה, קרקע עולם הוא דמזקא ליה. ושמואל אמר: **להבלו וכ"ש לחבטו**, וא"ת: לחבטו אמרה תורה ולא להבלו, התורה העידה על הבור ואפילו מלא ספוגין של צמר.

ויש לעי' בשורש מחלוקתם? מדוע רב סובר שההבל הוא מה שמחייב על הנזק? ולעומת זאת שמואל סובר שגם החבטה בקרקע מחייבת? ועוד מהי אותה ראייה שהתורה העידה על בור ללא חבטה שחייב?

רב מבאר שהקרקע עולם היא שמזיקה, ולכן לא משנה כמה האדם יחפור- עדיין יהיה קרקע עולם מתחת. ע"כ אי אפשר 'להאשים' את הקרקע, יצירת ההבל שבתוך הקרקע היא פעולת האדם. ולכן ההבל שייך ליצירת האדם, והקרקע שבה נחבטים שייכת לעולם כי החיוב הוא על הגברא.

שמואל לעומת זאת מחייב את החפצא, כלומר את הבור. הבור הוא כממונו של האדם, ולכן האדם אמנם יצר את הבור, והקרקע היא קרקע עולם- אך יש לו אחריות עליה. ולכן יצירת הבור מקיימת את פעולת הנזק בקרקע ע"י ממונו של האדם.

ונראה לענ"ד שכך שיטתם גם בביאור המזיק 'מבעה'. לרב ההתייחסות היא לאדם המזיק, ולשמואל ההתייחסות היא לממון המזיק (ועי' בביאורנו בדף ג, שניסנו בענ"ד לגעת בעומק המחלוקת). ונראה שכך גם יסוד ושורש שיטתם של רב ושמואל. הלכה כרב באיסורי, והלכה כשמואל בדיני ממונות. ומבואר בשו"ת גינת ורדים שההלכה נקבעת עפ"י דרך הליכותם ומבט עיניהם, וכך לשונה (כלל ב סי' טו):

ודומה לזה כתבו המפרשים למה קי"ל כרב באיסורי וכשמואל בדיני לפי שרב היה מופלג הרבה במילי דחסידותא והיה מדקדק הרבה בענין האיסורין שודאי ירד לעומק הלכותיהן ולהכי קי"ל כותיה באיסורי וחסידותו של רב היה מפורסם והיו בו עשרה מדות של שבח ושל זהירות ומכללן שלא היה נושא עיניו למעלה ולא היה מסתכל במה שחוץ ממנו ועל כן היה מרגלא בפומיה כשהיה רב שימי בן בתו מקשה לו והיה מתפלל שחריף כמוהו יאמר דברים אלו והיה אומר לו שימי אף כי לא היה מסתכל בו לידע אם הוא שימי או אחר ומפורש זה אצלנו בפסוק וישא אברהם את עיניו ובפסוק שא נא עיניך וראה ואמנם שמואל הי' כל עסקיו במשפט והוא קרו ליה שבור מלכא ולהכי נקטי' כותיה בדיני.

רב הביט בנזק מצד האיסור שיצר האדם, ושמואל הביט בנזק מצד דיני הממונות. אולי עפ"י האמור אפשר לתרץ, שרב חייב על חבטה ברשותו (לשיטת אב"י) משום שזה רשות האדם המזיק. ולכן גדרי אדם המזיק איננו משתנה כביכול רשותו היא ידו הארוכה שהזיקה, ורק ברשות הרבים היחס לקרקע היא כקרקע עולם.

ולכן הגמרא מבררת האם שיטת רבי יהודה שמחייב בכלים בנזקי בור, מסתדרת גם לדברי רב. משום ששיטת רב הכוללת היא שיש לחפש את האדם המזיק שבתוך הבור. ואין נתרץ בין בבור ברשותו ובין ברה"ר, שנפל אליו שור עם כלים, שחייב גם על הכלים? הרי מה שובר את הכלים? עונה הגמרא למשל, כלים חדשים שנשברים בהבל הבור. כלומר, ההבל שובר ברשות הרבים, ובין אם החבטה שוברת ברה"ר- הכל נובע מאדם המזיק שבבור.